

A bérbe adók és bérlők, jogai valamint törvényes igényeik a kárpótlásra nézve a szerződés szerént, vagy ha ez e részt semmi meghatározást sem tartalmazna, az eddig érvényes törvények és rendeletek szerint ítéltetnek meg.

A vadászati- és vadkárokat illető kártérítési igények érvényesítésére nézve azonban ezen törvény 45. és 46. §-ban előirt eljárás követendő.

48. §. Ezen törvény hatályra lépte előtt szerzett vadászati jogosultságnál, ha a jogosultság fölött kötött szerződés mást nem határoz, — a vadkárokért a jogosult felelős.

49. §. A vadászati jogot s ennek gyakorlatát illető eddigi törvények és rendeletek ezennel hatályon kívül helyezettnek.

50. §. A korona számára Prága környékén fentartott vadászati jog, ezen törvény által érintetlenül marad.

51. §. Ezen vadászati törvény 30 nappal az országos törvénylapban való kihirdetése után lép hatályba.

52. §. Ezen törvény végrehajtásával államministerem van megbizva.

Bécs, 1866. Junius 1-én.

Ferencz József, m. p.

Belcredi m. p.

Legfelsőbb meghagyásból.

Meyer Bernát, lovag m. p.

A növendék szarvasmarha felneveléséről.

(Vége.)

A harmadik főszabály a növendék-marha felnevelésénél: a dasék alkalom elégséges mozgásra a szabadban.

Ha a fiatal marha nem tartathatik jó legelőkön, a hol egyuttal elég mozgása van s a szabad levegőt élvezheti, akkor — hacsak állandóan jó és szép marhát akarunk nevelni — okvetlen tágas marhadvarokon vagy egyéb kifutókon, kedvezőtlen időjárásakor pedig nagyobb fedett téreken 4—5 óráig naponta, sőt a forró évszakban éjjel is kell a fiatal állatokat mozogni engedni. A kevésbé meleg évszakokban sem szabad evvel mindaddig felhagyni, meddig hideg esőzések, durva szelek, vagy kemény hidegek meg nem tiltják. Minthogy a mozgás kiválóan az izmok által közvetitetik, tehát ezeknek rendes és

kedvező kifejlődése csakis kielégítő mozgás által eszközölthetik ; mert csak megfelelő erőltetés (testmozgás) mellett keletkezhetik kielégítő izomerő, ez pedig egyik lényeges kelléke a test teljes és haszonhajtó kifejlődésének.

Oly növendék-marha, mely folyton istállóban lekötve tartatik és a közönségesen szokásos szecska, szalma s egyéb szénapótlékokkal megfelelően jól tartatik, aránylag rövid idő alatt fejezi ugyan be növekedését ; de emellett gyakran tapasztalható, hogy nagy hasat kap, durva minőségű csontokat, szarvat és bőrt : miért is ily állatokból ritkán válnak jó tejelő tehenek. Oly marhák ellenben, melyek sok erőtakarmány pótlékot kapnak, idő előtt nagyon meghiznak, ami által jövő termékenységük, szaporaságuk veszélyeztetve van.

Oly fiatal állatoknál, melyek huzamosan egyenetlen istálló padlón, főleg azon egy helyen állni kénytelenek, egyes testrészek egymáshoz kedvezőtlen arányban fejlődnek, aminek azután szűk mell, horpadt hát, magas far s a t. a káros következménye. A lábak rossz állást nyernek és felső részleteiken gyöngéks merevek maradnak, mely okokból a legjobb alkotású fajállatoknak ivadékai is az ily szélsős istállózás által okvetlenül igen hamar sovány és hibás állású végtagokat kapnak.

Az ily bezárkózott marhák azonfölül gyöngé egészséggel is bírnak, minthogy az élemben szegény és rothasztó anyagokkal telt, meleg istálló levegő gyengítőleg hat a testre ; az élesztő napfény s a szabad levegőnek üdítő befolyása — kedvező hatásukat az állatokra nem gyakorolhatják, miért is gyengék maradnak és csekély mozgás meg erőltetés mellett is feltűnően erősen lehelnek, szerfelett elfáradnak és testtömegben tetemesen vesztenek.

A marháknak huzamos állása az istállóban, az imént említett elkényesztetés és elpuhulás mellett előmozditja még az aránytalan zsírképződést, különösen midőn sörtörkö, pálinkamoslék, répa-törkö, sok olajpogács vagy egyéb mesterségesen készített takarmányfélék nyújtatnak. Mindezen körülmények összehatása következtében a növendék-marhánál rendellenes korakifejlődés áll be, melynek következtében náluk már hat hónapos, legfellebb háromnegyed éves korban a nemi ösztön jelentkezni kezd, és néha szerfelett élénken nyilvánul, még mielőtt a test kívánatos nagyságát és érettségét elérte volna, tehát mielőtt az ily állatokat kár nélkül párosítani lehetne. Minthogy már most az ilyen, elpuhulás és helytelen táplálás által nagyon vérmessé és izgatottá vált állatoknál a heves

üzekedésnek több ízben kell elfolynia, mielőtt $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{3}{4}$ éves korukban vagy tán még később bika alá ereszthetők: tehát azalatt a petefészkekben gyakran már lobos állapotok és ezek eredményei (a peték elkorcsosulásai) képződnek, miért az ily marhák a kívánt időben többé vagy nem üzekednek, vagy a termékenyülés náluk csak későn, néha éppen nem történhetik többé. Ennek elkerülhetlen következménye azután: számos üszők terméketlensége vagy az első borjú utáni meddősége, vagy végre a tejelő képességnek rosz kifejlődése.

Habár a csupán marhaudvarokon vagy kifutókon történt mozgás által, nem különben a még oly óvatos istállózás mellett — a legeltetésnek kedvező hatásait teljesen pótolni nem lehet; — mindamellet amazoknak czélszerű keresztülvezetésénél az istállózás mellett is lehetséges szép, termékeny meg tejjgazdag marhát nevelni. Ha azonban valamely gazdaságnál lehetséges, nem messze az istállóktól némi legelőtereket kiszakítani, úgy hogy a fiatal marha a kifutókon s udvarokon mozgáson kívül még némi zöldtakarmányt a legelőn is felszedhet, és ha továbbá a fiatal marha az istállókon csak természetszerű tápanyagokkal tartatik: akkor a tenyésztés minden helyen sikerülhet és értékes állatokat előállithat; sőt gyakorta még jobban és biztosabban sikerülhet, mint midőn a marha sovány, nehezen hozzáférhető, durva szelek vagy egyéb kedvezőlen befolyások elől rosszul védett legelőkön tartatik. Sok legelő gazda tehette már ezen tapasztalást, és a czélszerűen berendezett istállótartás mellett jobb tenyésztést folytathat, semmint előbb a sovány vagy egyébként kedvezőtlen legelőkön.

A növendék-marhának megfelelő, habár néha meg is erőltető mozgásánál a szabadban, főleg pedig jó legelőtereken — a testnek táplálkozása rendes módon halad előre (kevesebb zsirképződéssel, a a tüdőnek működése és a vérképződés, valamint a testnek minden egyéb életművelete sokkal rendesebben történik, mint a pusztai istállózásnál az állatoknak kellő mozgása nélkül; a testszervezet erőteljesebbé válik, az ivarműszerek pedig, valamint azoknak működése egészségesen fejlődnek, miért is ilyen marhák biztosabban fogamzozanak, tartósab egészségesnek örvendnek és az igába is sokkal alkalmassabbaká válnak.

A kizárólagos istállózás, iparhulladékokkali (sörtörkö, pálinkamoslék, répatörkö, olajpogács sat.) bőséges takarmányzás mellett — gyorsan kifejlődő, nehéz, kerekded, hizlálásra különösen alkalmas, de más oldalról kóros állapotokra is inkább hajlandó és kevésbé termé-

keny állatokat hoz létre. Ellenben a legeltetés vagy istállózás mellett, természetszerű takarmányszerekkel és elegendő mozgással a szabadban, finomabb, száraz és élesebben jellegzett állatok jönnek létre, tartósabb egészséggel, biztosabb és továbbtartó termékenységgel meg gazdagabb tejeléssel.

Valjon léteznek-e oly külön takarmányfélék növendék marhák számára, melylyek a jövőbeli tejelválasztást főképen előmozdithatják, eddig még teljesen tisztába hozva nincs. Némely tekintélyes gazdák a czélből különösen a lenmag pogácsát ajánlják. Mi is egyetértünk velök; de mégis azt hisszük, hogy jó fü és széna, nem különben a lóherfélék nem kevésbé kitünő takarmánynemek jövőbeli fejős tehéneknek; főleg pedig midőn ama takarmányfélék egymással keverve adatnak. De éppen nem tartjuk kedvezőnek az édes erjedésbe hozott bürgonyát, szemes vagy más efféle takarmányt jövőbeli tejelés tekintéből, minthogy az ilyen erőteljes tápszerek huzamosabban adatva okvetlenül hizalmasságot és ennek következményeit vonják maguk után.

b) A két és három éves növendék-marhávali elbáráns.

A mi, ezek számára, a tápnak mennyiségét illeti, ez még mindig bőséges legyen, hogy a test az ő még folyvást tartó kifejlődése és éréseben akadálytalanul előhaladhasson. A fiatal marha ezen korában (2—3 év) kivált a mélységbe és szélességbe növekszik, azokból a neki megfelelő takarmány most különösebben a deréknek szép alakjára és a tagok felső részleteinek teltségére hat kedvezően.

Minthogy a második évben a nemi ösztön is élénkebb kezd lenni, sőt igen sok esetben szükséges, hogy már az ivarszervek valószínű működésbe is jöjjenek: tehát ezeknek kedvező kifejlődése végett szintén erőteljes és kielégítő takarmány kívánatik; minthogy a test csak az ő fölöslegéből fordíthat elégséges képzőanyagot oly szervekre, melyek önfentartására nem szükségesek; tehát nagy részt az ezen korbéli megfelelő táplálkozás által vettetik egyszerűen a gazdag tejelésnek is alapja.

Mindösségére nézve azonban a takarmány most már silányabb, nehezebben emészthető, tömegesebb és kevésbé erőteljes is lehet, semmint az első évben. Az állatok erőteljes emésztése és kedvező áthasonító képessége mellett most kevésbé értékes takarmánnyal is lehet czélt érni s ilyenformán a felnevelési költséget némileg mérsékelni.

Azon esetben midőn a tenyésztelenek csupán jó szecskával vagy jó szálas takarmánnyal, gyökökkel s effélével keverten, de kevés sőr- vagy répatörköl, moslék, olajpogács sat. hozzáadásával tartatnak: a fiatal (2, 3 éves) marhának is ugyanezen takarmányt lehet adni s ilyenkor kielégítő a napontai kétszeri etetés is.

Ha jó legelők állnak rendelkezésre, akkor ezeket — a testki-fejlődésre s egészségre annyira kedvező befolyásuk miatt — lehetőleg és lehető sokáig kell használni.

A mi az istállózás mellett a szabadbani mozgást illeti, erre nézve a második és harmadik évben ugyanaz érvényes, mi az első évben; sőt a szabadbani gyakori mozgás itt még szükségesebb, a lehetőleg kedvező test-formák és állapotok előállítására, valamint a testszervezet szilárdítására. Ugyanez okokból nagyon kívánatos, hogy az e korbeli növendék-marhák a hidegebb és durvább napokon is és általában a durvább évszakban lehetőleg a szabadba bocsátassanak és kellő mozgást tegyenek. Midőn az üszöket nem szándék már a második évnek folytában bika alá bocsátani akkor gazdag táplálkozás mellett épen az imént; u. n. nyers tartás képezi a legjobb eszközt a hizalmasságnak, a durva rostok képződésének, valamint a nemi ösztön korán beálló heves nyilvánulásának ellene működni.

Ott, hol nem nagy távolságban a gazdaságtól jó legelőkkel bíró hegyek vagy havasok vannak, nagyon czélirányos, a növendék-marhát a legeltetési szak alatt oda hajtani, mert az istállózásnak költségei, közeli jó legelőnek hiányánál — a hegyi (vagy havasi) legelőkre való hajtásnak költségeit tetemesen fölülmúlják. Kivált ha arra figyeltetik, hogy a fiatal marhának ne jelöltessék ki a legkövérebb hegyi legelő, hanem inkább a kevésbé dús füvelők, akkor az állatok kénytelenek lesznek, hogy elég tápot összeszedjenek, megfelelő mozgást tenni; de épen ezáltal jobban szilárdúlnak, rendesebben kifejlődnek, és a nemi ösztön később jelenkezik — mi által az istállózásnak számos hátrányai szerencsésen elmellőztetnek. A havasi legelőkre szánt állatokat azonban már éltök első évében kell szoktatólag a hegyekre eresztetni, mert ha csak második évben kerülnek oda, nagyon gyöngék s a hegymászásban gyakorlatlanok lévén, nem jól esznek, s így eléggé nem is gyarapodnak.

Végre még egyszer kell meg említeni, hogy, ha gyorsan növekedő marhákat akarunk nevelni — finom csontalkattal, kedvező testidomokkal, mély és széles derékkal, nagy szaporasággal és bő tejezéssel: a fennebb ajánlott általános elbánás mellett jó tápszerekkel és

gazdagon kell őket fiatal korukban táplálni. De minthogy az így tartott növendék-marhák azután sokkal korábban is kifejlődnek mind testileg, mind ivarilag; ennél fogva aránylag korábban is kell tenyésztésre használni, mint a szűkebb tartású tehát lassabban is fejlődő fiatal állatokat.

A korábbi párosítás által az így kezelt fiatal marhák termékenysége és bővebb tejelése biztosítva lesz; a mi nem volna, elérhető, ha az efféle marhák csak később termékenyítettnek. Hogy azonban a kielégítő tejhaszon oly marháknál, melyek a leirt módon több nemzedéken át tartattak és tápláltattak, egyenlő jó mértékben meg nem marad, elhallgatni szinte nem szabad. *)

A mindig egyformán gazdag tartás, túlnyomóan zsir- és zsirtképző alkatrészekkel, tartós istállózás mellett — továbbá oly eszköz, mely a korai és magas hizékonyságot fogja a marháknál előidézni.

Hol végre többféle haszonvétel azonagy marha falkától egyenlő mértékben czéloztatik, ott a leirt takarmányzási és tartási utak közül természetesen egy középeket kell követni; egyoldalú eljárás mellett az óhajtott közös célok semmi esetre sem lennének elérhetőek.

S. P.

Közlemények a tiszafáról.

A t. olvasók emlékezni fognak a tiszafáról e lapok 3-ik számában irt közleményre; ezt a „Hazánk és Külföld“ czimű lap f. évi 13. számában átvevén az által Pados János és Bedő Albert urak részéről egy kis eszmecsere-t idézett elő, melyet mi is mint a tiszafáról hozott első közleményünkkel kapcsolatban álló észrevételeket nem tartunk érdektelennek, a nevezett lap idei 15. és 22-ik számai után, közölni.

Szerk.

Még egyszer Magyarország méregfájáról.

A „Hazánk s Külföld“ 13-dik számában „Magyarország méregfája“ név alatt ismertetett fa nem az ugy nevezett tiszafa. Az igazi tiszafa, németül: Theissholz, Tharbaum, Veszprém-megyében, a sz. gáli határban két különböző ponton található, keletről délnek nyuló hegyoldalokon.

*) Avatosunk ezen állításának indokolásával adósunk maradt.